

Владимир Вучковић

Академија за националну безбедност, Београд

Жељко Јовић

Академија за националну безбедност, Београд

ПОТПУНО ЦРКВЕНОПРАВНО ИЗЈЕДНАЧЕЊЕ НОВИХ КРАЈЕВА СА КНЕЖЕВИНОМ СРБИЈОМ ПОСЛЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА 1878. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду је приказана анализа коначног изједначавања нових крајева са Кнежевинам Србијом у црквеноправном смислу после ослобођења од Турака и Конгреса у Берлину 1878. године. Процес привременог изједначавања отпочео је одмах након уласка српске војске на простор нових крајева, почетком 1878. године, али се није могао завршити због нејасне војне и спољнополитичке ситуације на Балкану. Тек када су дефинисане границе Кнежевине Србије на југу и истоку могло се приступити коначном изједначавању у црквеном погледу. На целом простору нових крајева образована је само једна, Нишка епархија. У организационом и структуралном погледу делила је судбину Београдске митрополије којој су припадале и остале епархије СПЦ у Кнежевини Србији.

Кључне речи: Кнежевина Србија, Берлински конгрес, СПЦ, Нишка епархија, владика Виктор Чолаковић.

I

Кнежевина Србија је на Берлинском конгресу стекла независност, а Српска православна црква у Кнежевини је постала канонички самостална и независна. У такву аутокефалну црквену област спадали су и нови крајеви на југу, ослобођени 1878. године, сада као део Кнежевине Србије. Потпуно изједначавање ових крајева са Кнежевином Србијом у црквеном смислу зависило је од нових граница Србије на југу, према Турској и Бугарској, али и од процеса државноправног изједначавања са Кнежевином Србијом.

Међународно признање и коначно одређивање граница Кнежевине Србије извршено је на Берлинском конгресу јуна – јула 1878. године. Српска влада је одмах након тога показала прилично ефикасну и реалну политичку активност на коначном државноправном изједначавању нових крајева са Кнежевином Србијом. Тек тада могло се приступити постављању потпуне структуралне организације црквених власти. Нове скупштинске изборе, октобра 1878. године, Влада Кнежевине Србије је спровела и у новим крајевима, чиме су грађани ових крајева добили могућност остваривања политичких права. То је био и главни, почетни корак у политичком изједначавању нових и старих крајева Србије.

Процес црквеног изједначавања пратио је административно-територијалну поделу нових крајева.

Народна скупштина Кнежевине Србије је 17. децембра 1878. године донела Закон о подели присаједињеног земљишта на округе и срезове. Новом територијалном поделом образовано је четири округа и петнаест срезова. Образовани окрузи били су: Нишки, Топлички, Врањски и Пиротски. Сваки округ састојао се од окружне вароши, срезова и општина. На основу Закона о подели присаједињеног земљишта на округе и срезове, 6. фебруара 1879. године донет је Указ којим су одређени простор и границе округа и срезова као и места за среске канцеларије.

Законом о увођењу у живот за ослобођене и присаједињене пределе Закона по струци полицијској од 30. марта 1881. године извршено је проширење важења прописа Кнежевине Србије о организацији власти и на нове крајеве.¹ Овим законом, одговарајући прописи Кнежевине Србије о организацији власти и њеној делатности проширени су и на нове крајеве. Влада Кнежевине Србије је у врло кратком року извршила изједначавање нових крајева у домену општина. Од формирања Владе, 19. октобра 1880. године, поред свих осталих послова у сложеној спољнополитичкој и унутрашњој ситуацији, она је већ почетком 1881. године изашла на Скупштину са таквим предлогом и 27. марта исте године Скупштина је усвојила предлоге и донела одлуку о изједначењу.²

Окончање територијалне поделе нових крајева на округе, срезове и општине био је и предуслов коначном устројству црквених власти које су морале бити прилагођене државној организацији.

II

У време када још нису биле познате границе Кнежевине Србије на југу и истоку, као највиша територијално-административна црквена јединица за простор нових крајева успостављена је Нишка епархија. Оно што је било неопходно учинити, а што је зависило од организације државних власти, била је организација нижих територијално-административних јединица од епархије - протопрезвитерата, намесништва и парохија. Епархија је била подељена на протопрезвитерате, протопрезвитерати на намесништва, а намесништва на парохије. Протопрезвитерат је покривао простор једног округа. На челу је био протопрезвитер, кога је постављао епископ. Он је имао обавезу да надгледа рад намесништава. Намесништво је обухватало простор једног среза и старешина је био протојереј, кога је постављао епископ. Протојереј је имао обавезу да надгледа рад пароха који су живели на парохијама. Парохија је углавном обухватала простор једне општине. На челу парохије био је парохијски свештеник, кога је постављао и разрешавао епископ.³

Новообразовани окрузи постали су седишта окружних протопрезвитерата на чијем челу се налазио протојереј, на нивоу срезова су успостављена намесништва, док су парохије подељене по општинама. Парохијска организација је успостављена превасходно од свештеничког кадра из нових крајева и мењана је с обзиром на објективне околности (смрт свештеника, изградња нових или обнова порушених цркава). Овакве измене у парохијској организацији биле су у надлежности епархијског архијереја и он је могао на терену да врши одређене измене у структури парохија у зависности од потреба. Прва званична регулација парохијске организације, изведена од стране највиших органа Српске православне цркве извршена је тек 1888. године.⁴

1 Зборник закона и уредаба у Кнежевини Србији, бр. 36, Београд 1881, 526-528.

2 Стојичић 1975, 52.

3 Перић 1997, 177.

4 Летопис цркве Великокрчмирске, храма Св. Вазнесења Господњег.

Један од најважнијих корака у организацији црквених власти је и оснивање Духовног суда Нишке епархије, 11. фебруара 1879. године Указом кнеза Милана Обреновића: "Његово Височанство Кнез Милан М. Обреновић IV, на предлог министра просвете и црквених дела благоволео је Указом од 11. ов. месеца поставити у епархијској конзисторији нишкој: за председника друге класе проту Ристу Илића; за чланове треће класе свештенике Алексу Радовановића и Мијата Ђ. Радосављевића; за почасне чланове економа Јована Поповића и Младена Поповића, свештенике нишке; за секретара друге класе свештеника Светозара Цветковића; за писара Димитрија Алексића."⁵ Из овакве структуре Духовног суда Нишке епархије може се видети да је већина чланова постављено из редова свештенства доратне Србије. Тако је пре постављења на место председника Духовног суда Нишке епархије, протојереј Риста Илић био на челу Књажевачког протопрезвитерства. Алекса Радовановић је до момента постављења за члана Конзисторије Нишке епархије био свештеник паланачки у Смедеревском протопрезвитерству, а Мијат Ђ. Радосављевић је обављао дужност свештеника ћупријског у Ћупријском протопрезвитерству.⁶ Занимљиво је да ниједан од искусних протојереја са простора нових крајева није постао члан Духовног суда Нишке епархије као судске и управне власти тим пре што је чланове Духовног суда на предлог епископа и министра просвете и црквених дела (касније министра) вера указом постављао краљ.

Писар Духовног суда, Димитрије Алексић је до преузимања ове дужности био ђакон јагодинске цркве, односно, Јагодинског протопрезвитерства.⁷ Димитрије Алексић је по доласку у Ниш водио свештенички курс. Ђакон и учитељ, Алексић је поправљао грешке затечених свештеника у богослужењу и певању и учио их вођењу црквене администрације.⁸ Једино су почасни чланови Епархијске конзисторије били нишки свештеници - економ Јован Поповић и протојереј Младен Поповић.⁹ Структуру Епархијске конзисторије употпуњавали су и извршни органи, састављени од протојереја, намесника и свештеника, за чије именовање је био директно одговоран епископ.

Нишка епархија је оснивањем Духовног суда добила сталну црквену судску и управну власт. Целокупна активност овог Духовног суда, може се свести на три функције: 1. суђење брачних парница; 2. суђење свештеничких кривица; 3. административни посао. Осим ових послова, према Закону о црквеним властима из 1862. године, Суд је имао и обавезу прикупљања статистичких података о свештенству оба реда и о храмовима на подручју целе епархије. Такође је био дужан да прикупља и статистичке податке рођених, венчаних, умрлих, као и поништених брачних испита. Духовни суд је уједно имао и обавезу да води евиденцију лица која су прешла у православље, као и о укупном броју православних верника, односно о броју парохија и домова у њима. У надлежности овог суда, посебно место заузимало је и брачно право.¹⁰

Духовни суд је био надлежан и за свештеничке кривице које су имале за последицу осуду или решавање на разне друге начине. Постојале су следеће кривице свештеника: невршење свештеничких службених дужности, немарљиво вршење ових дужности, неморално владање и неуљудно понашање, невршење законских наредаба претпостављених власти, немарљиво вршење ових наредаба, просте увреде, изнуђивање

5 Српске новине бр. 36. од 16. фебруара 1879. године.

6 Шематизам Кнежевине Србије за 1879. годину, Београд 1879.

7 Шематизам Кнежевине Србије за 1878. годину, Београд 1878.

8 Мидић 2019, 128.

9 Шематизам Кнежевине Србије за 1881. годину, Београд 1881.

10 Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899, 143-144.

преко таксе, почињене злоупотребе управи црквеној и манастирској и због мешања у туђе парохије.¹¹

Под надлежност овог Духовног суда потпали су и крајеви некадашње Пиротске и Врањске епархије. О томе постоји и саопштење Министарства просвете и црквених дела из 1880. године у коме се каже: "Пре него што су ослобођени окрузи присаједињени Србији у њима су се налазиле столице трију јепархија: једне у Пироту, једне у Врањи и једне у Нишу. За први мах остављен је делокруг тих трију јепархија без икакве промене и архијерејска власт вршена је под надзором Његовог Високопреосвештенства Архиепископа Београдског и Митрополита Српског Г. Михаила у Пироту преко пиротског протојереја а у Врањи преко нарочитог администратора. На седницама прошастога Архијерејског Сабора одлучено је да се од 1. новембра ове године округ Пиротски који је дотле, по горњем, засебну црквену управу имао, уврсти у круг јепархијске управе и конзисторијске надлежности јепархије Нишке. Округ Врањски задржаће досадашњи начин црквене управе до даље наредбе."¹² Простор Врањског округа је као део Скопске митрополије био под административном управом Српске православне цркве и митрополита Михаила до 1882. године, када је припојен Нишкој епархији. У периоду 1878-1882. године функцију администратора у Врању обављали су представници СПЦ. Током успостављања привремене организације црквених власти то је био јеромонах Фирмилијан, владин изасланик за црквена питања. Фирмилијан је превасходно радио на поправљању богослужења саобразно прописима Српске православне цркве, као и на статистици, што је поверио затеченом свештенству. Он је у потпуности преузео црквену управу у Врању и то по наређењу митрополита Михаила са посебним упутствима за даљи рад.¹³ Фирмилијана је на овој функцији заменио пензионисани протојереј Милоје Стојадиновић, постављен за администратора у априлу 1878. године.¹⁴ После протојереја Стојадиновића, функцију администратора преузео је архимандрит Сава Бараћ-Дечанац, коме је посебним указом од 11. фебруара 1879. године додељен и писар Захарије Поповић. Указ о томе гласи: "Његово Височанство Кнез Милан М. Обреновић IV на предлог министра просвете и црквених дела благоизволео је указом од 11 ов. месеца поставити Захарију Поповића учитеља школе врањске за писара треће класе администратора Врањске епархије."¹⁵ Архимандрит Сава је на месту администратора остао до 1882. године, када је ова функција укинута постављањем окружног протојереја.¹⁶

Успостављање Епархијске конзисторије у Нишу од стране српске владе и митрополита Михаила имало је велики значај за коначно употпуњавање црквене организације у новим крајевима. Изнад Епархијске конзисторије постојао је Велики духовни суд за простор целе Кнежевине Србије, сада увећане за четири нова округа. Његов председник био је митрополит, док је структура подразумевала редовне и почасне чланове. Редовних је било пет, а почасних четири. Суд је такође имао секретара и писара. Редовни члан у 1899. години, на пример, био је прота Димитрије Цветковић из Пирота. Протојереј Цветковић је након ослобођења 1878. године од стране митрополита Михаила постављен за администратора Српске православне цркве у Пироту и то на место окружног протојереја са платом од 400 талира годишње. У почетку су постојали проблеми са општинским властима око смештаја проте Димитрија Цветковића, па је тај проблем морао

11 Исто 145-146.

12 Српске новине бр. 272. од 5. децембра 1880. године.

13 АС, ПО, к. 64, бр. 256.

14 АС, ПО, к. 64, бр. 289.

15 Српске новине бр. 36. од 16. фебруара 1879. године.

16 Шематизам Краљевине Србије за 1882. годину, Београд 1882.

да решава митрополит Михаило преко министра Алимпија Васиљевића, изасланика Владе Кнежевине Србије за нове крајеве.¹⁷ Занимљиво је да је веома кратко време пре Димитрија Цветковића, дужност изасланика Владе Кнежевине Србије за црквена питања у Пироту обављао Никола Ружичић, суплент Богословије и војни свештеник у Српско-турском рату.¹⁸ Никола Ружичић се 1898. године вратио у Нишку епархију, али као нови владика, Никанор Ружичић.

III

Нишка епархија је 1880. године била подељена на четири протопрезвитерства и једно намесништво. Оваква организација је била у сагласности са организацијом државне управе, те се стога територија образованих протопрезвитерства поклапала са административним подручјем округа. По том основу, четири протопрезвитерства Нишке епархије била су: Нишко, Врањско, Топличко и Пиротско. У целокупној организацији епархије постојало је само једно намесништво - среза Лесковачког. Нишко протопрезвитерство имало је два протојереја, једног иконома, 61 свештеника, 9 капелана и једног ђакона Саборне цркве у Нишу.¹⁹ На челу Нишког протопрезвитерства налазио се протојереј Прокопије Поповић, а црквени чин иконома имао је Јован Поповић.²⁰ Други протојереј Нишког протопрезвитерата био је Младен Поповић, док су остали имали чин јереја (свештеника).²¹ Свештеници су у зависности од тога којој су цркви припадали били подељени на градске и сеоске. Тако је, осим неведена два протојереја и једног иконома,

17 АС, МПс, ф. 8, р. 140/1879.

18 АС, ПО, к. 64, бр. 132.

19 Шематизам Кнежевине Србије за 1880. годину, Београд 1880.

20 Прокопије Поповић је рођени Нишлија, са искуством свештеника још из времена турске владавине. Рукоположен је за ђакона 1850, а за свештеника 1853. године. Чин протојереја добио је 1856. године. Образовање је стекао тако што је завршио српску и грчку основну школу у Нишу. Као веома заслужан за ослобођење Ниша од Турака, одликован је орденом Белог орла петог степена, орденом Светог Саве трећег степена и спомеником Српско-турског рата (Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899, 45).

Јован Поповић је рођен 1822. године у Нишу, а за ђакона и свештеника рукоположен је 1840. године. Протојереј је постао 1847, сакеларије 1852, а иконом 1856. године. Као свештеник са највећим духовним ауторитетом и угледом у граду, мењао је одсутног нишког митрополита Јанићија I у времену 1858 - 1859. године. Митрополит Јанићије је тада морао да путује у Цариград, пошто је оптужен од турских власти из Ниша да помаже Србе у борби против турске државе. За време његовог бављења у Цариграду, послове митрополита у Нишу обављао је Јован Поповић (Историјски архив Ниш, Поклон збирка протe Петра Гагулића, Вариa 572/1).

21 Прота Младен Поповић је осуђен од стране турског Привременог кривичног суда 1860. године на прогонство и заточење у Једрене. Суд је у Нишу основао велики везир Кибризли Мехмед паша. Пошто је казну издржао, Младен Поповић се вратио у Ниш и наставио са духовним и националним радом, усмереним на ослобођење од Турака. На такав начин, поново је скренуо пажњу турских власти на себе. Сада је, међутим, на време прозreo опасност и прешао у Кнежевину Србију. У селу Вукањи, на Јастрепцу, где је била граница између Србије и Турске сачекао је ослобођење Ниша. Одмах након тога вратио се на место пароха цркве Св. Пантелејмона у Нишу. Прота Младен Поповић је после ослобођења Ниша од Турака остао упамћен по једном - не баш духовном и националном послу. Он је, напиме, у Нишу купио манастирску кућу метоха манастира Св. Јована Рилског, после чега се веома брзо изгубило сећање на метох ове велике светиње у Нишу. Прота Младен је око 1880. године отишао коњским колима са својом женом у манастир Рила и од управе манастира купио метох у Нишу за 25000 гроша. Име овог метоха после тога је брзо заборављено у народу и помињало се само као "попо Младенова кућа" у Хиландарској улици (Гагулић 1969, 28-29).

за простор града Ниша у црквеном смислу било задужено још девет свештеника, два капелана и један ђакон. Остали свештеници били су распоређени по селима Нишког округа. Затечена црквена организација у парохијском смислу после ослобођења од Турака у самом граду Нишу била је веома лоша. То се може видети из писма министра Алимпија Васиљевића митрополиту Михаилу у коме каже „да у Нишу има тако малих парохија да свештеници који их опслужују не могу се издржавати, а да постоје и свештеници без парохија. Организација парохија мора бити у складу са решењем Светог архијерејског сабора.“²²

Парохијска организација у околним селима била је повољнија од градске. Тако се, на пример, за простор Заплањског среза, који је у црквено-администартивном погледу припадао Нишком протопрезвитерству помињу парохијски свештеници: семачки - Тодор Поповић, крчимирски - Коста Поповић и присјански - Тома Поповић.²³

Прецизнији подаци могу се наћи у Летопису цркве Св. Вазнесења Господњег из села Великог Крчимира: "При старој цркви Св. Вазнесења, организационо су постојале четири парохије: Великокрчимирска, Горњоприсјанска, Семачка и Великовртопска. Парохију Великокрчимирску сачињавала су села: Велики Крчимир, Личје, Ступница и Пискупово. Последњи парох од старих свештеника био је Коста Поповић. Парохија Горњоприсјанска састојала се из села: Горњи Присјан, Равна Дубрава, Комарица, Мали Крчимир и Шебет. Последњи парох од старих свештеника по типу манастирске школе обучен био је Тома Поповић. Парохију Семачку сачињавала су села: Семче, Мали Вртоп, Липовица и Гуњетина. Последњи парох од старих свештеника по манастирском типу обучен био је Тодор Поповић. Парохију Великовртопску сачињавала су села: Велики Вртоп, Овсињинац, Калетинац и Кукавица. Последњи парох од старих свештеника са манастирском школском спремом био је Никола Ф. Поповић. Оваква подела парохија била је све до 1888. године, када је била нова регулација парохија."²⁴

И у Летопису цркве Св. Великомученика Георгија из села Горњег Барбеша могу се наћи слични подаци: "Пре ослобођења овог краја од Турака, садања Горњобарбешка парохија била је подељена на две парохије - Горњобарбешку и Чечинску. Горњобарбешку је опслуживао парох Живко Димитријевић, а Чечинску парох Алекса Крстић, обојица из Горњег Барбеша. После ослобођења, Чечинска парохија доби назив Доњобарбешка са истим парохом. После смрти пароха Алексе Крстића, Доњобарбешка парохија спојена је са Горњобарбешком и то регулацијом парохија од 8. марта 1888. године".²⁵

И у Летопису парохије Јагличке постоје подаци о парохијској организацији: "Први од свештеника који су служили у цркви јагличкој био је поп Петар - Пеша родом из села Гркиње. Опслуживао је дуги низ година парохију Јагличку и Гркињску. После смрти поп Пешине наслеђује га син Тома, а после његове смрти наслеђује га његов син Василије - поп Васа. Парохију Јагличку сачињавала су села: Јагличје, Копривница, Прва Кутина, Радикина Бара и Лазарево село".²⁶ Парохијска организација на терену зависила је од многих објективних околности, тако да су и границе појединих парохија и одређиване у складу са таквим околностима.

У оквиру Нишког протопрезвитерства организовано је само једно - Лесковачко намесништво на челу са намесником Јосифом Петровићем. Осим њега, у намесништву је био један протојереј, један иконом, два капелана и 21 свештеник. Протојереј, иконом,

22 АС, ПО, к. 64, бр. 120.

23 Шематизам Кнежевине Србије за 1880. годину, Београд 1880.

24 Летопис цркве Великокрчимирске храма Св. Вазнесења Господњег.

25 Летопис цркве Горњобарбешке, храма Св. Великомученика Георгија.

26 Летопис цркве Јагличке, храма Св. пророка Илије.

четири свештеника и један капелан били су задужени за град Лесковац, док су остали свештеници опслуживали околна села.²⁷

Топличко протопрезвитерство је обухватало Топлички округ и имало укупно 36 свештеника, једног ђаконa и једног капелана. На челу протопрезвитерства био је протојереј Павле Јовановић. Од осталих, само је још Григорије Поповић имао чин протојереја, док су сви били свештеници (јереји). За град Прокупље била су задужена два свештеника, један протојереј (Григорије Поповић) и један ђакон, док су остали свештеници (укупно 32), били везани за околне сеоске цркве.²⁸

Варош Прокупље у црквеном смислу била је подељена на три парохије, док су остале (32) биле сеоске. О овоме сведочи и Летопис цркве прокупачке, храма Св. Прокопија: "При цркви прокупачкој је одувек било по неколико парохија, чије је седиште од давнина било у главном у Прокупљу. Ово је нарочито било изражено у доба под Турцима, када су скоро све сеоске цркве биле порушене, те су свештеници околних парохија становали већином у Прокупљу и служили у цркви Св. Прокопија. После ослобођења од Турака, првобитно су формиране само три прокупачке парохије, од којих је трећа била чисто сеоска, а од 1884. год. образована је и Протска капеланија, која је тек касније (1934. год) претворена у Четврту прокупачку парохију."²⁹

Врањско протопрезвитерство укупно је имало 86 свештених лица. Администратор протопрезвитерства био је архимандрит Сава Бараћ- Дечанац, а писар Зарије Поповић. За сам град Врање било је задужено још шест свештеника и један ђакон. Остали свештеници су били распоређени по околним селима.³⁰

Протојереј и администратор Пиротског протопрезвитерства био је Димитрије Цветковић. За град је било задужено осам свештеника и један ђакон, док је осталих 58 било распоређено по околини.³¹

У организационом погледу Нишке епархије, 1881. године није било посебних измена. И даље су постојала четири протопрезвитерства (Нишко, Врањско, Топличко и Пиротско) и једно намесништво (Лесковачко). Једина измена у Врањском протопрезвитерству била је у томе што се поред администратора, архимандрита Саве и писара Зарије Поповића, појављује и протојереј Илија Петровић.³² Ово због тога што ће врло брзо, већ 1882. године бити укинута привремена функција администратора, тако да је протојереј Илија Петровић преузео вођење Врањског протопрезвитерата. Он је до доласка у Врање био на челу Пожаревачког протопрезвитерства.³³

IV

Особености црквене организације у новим крајевима постепено су се губиле, пратећи политичко, државно и црквено изједначање ових крајева са Кнежевином Србијом. У последњој фази изједначања није се више могла правити разлика у односу на цркву нових крајева и Кнежевине Србије.

У том контексту се и посматрају догађаји везани за положај београдског митрополита Михаила и његов однос са световним властима Србије. Ради се о сукобу

27 Шематизам Кнежевине Србије за 1880. годину, Београд 1880.

28 Исто

29 Танасијевић 1961, 50.

30 Шематизам Кнежевине Србије за 1880. годину, Београд 1880.

31 Исто

32 Шематизам Кнежевине Србије за 1881. годину, Београд 1881.

33 Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899, 85.

митрополита са Владом Кнежевине и Миланом Обреновићем (краљ од 1882. године). Сукоб је имао дубљу, спољнополитичку позадину, оличену у аустрофилској политици краља Милана у коју се митрополит Михаило као декларисани русофил и словенофил није уклапао. Због тога су кнез и Влада тражили повод за његово смењивање са места митрополита београдског и архиепископа српског.

Прилика је створена доношењем Закона о таксама, априла 1881. године. Митрополит Михаило није прихватао овај акт из два разлога; прво, донет је без знања Архијерејског сабора и друго, био је противан црквеним канонима. Митрополит је посебно био против одредбе Закона о наплати такса за издавање уверења о рукоположењу, хиротонији, хиротесији и монашком постригу. Сматрао је то купопродајом свештеничких и архијерејских чинова. Знајући политичку позадину овог питања, бранио је положај цркве са чисто канонског становишта, сматрајући да не треба прелазити на политички терен. У писму упућеном министру просвете и црквених послова Стојану Новаковићу, митрополит Михаило је настојао да објасни недоследност тога закона и у односу на канонска правила и у односу на положај цркве у Србији. У писму упућеном министру Новаковићу, митрополит каже: "Закон о таксама нас је изненадио колико својим појавом у опште, толико неправилношћу, безобзирношћу и очевидном супротношћу према духу св. цркве и њених правила. Налазимо да је неправилно поступљено, да се државна наређења, која се тичу цркве и свештенства узаконују без знања и споразума са црквеном влашћу. У свима уређеним државама и свуда на истоку има се обзира на границе, тачно обележене докле може државна власт радити, а одакле не сме прелазити и од себе ништа узаконјавати што би вређало за цркву. Црква има своје законе које не може држава мењати. Црква постоји у свима државама, не косећи се са државним институцијама, но и не подлежећи и не мењајући своје законе по упливу државе. Иноверне, па и неверне државе, показивале су више обзира према монашеству које служи Богу и цркви за своје спасење. У цркви је строго забрањено продавање благодатних Божијих дарова. Међутим, држава овим законом таксирала је благослов архијерејски и за дозволу брака по благослову тражи за себе 100 динара. Овде је изгубљено из вида да архијереј по власти која му је дата од Господа Исуса Христа има права давати благослове само с обзиром на прописе црквене, што треба да и српска држава као православна поштује. Проучивши овај Закон о таксама, морамо изјавити да лица која су га састављала нису била упозната са основима православне цркве и вере хришћанске, да их није руководило хришћанско срце и онај пијетет који смо дужни имати према цркви, у којој смо се родили, одрасли и однеговали и којој и данас припадамо"³⁴

Поводом Закона о таксама, 21. септембра 1881. године, заседао је Свети архијерејски сабор који је у начелу прихватио Закон, али је од Владе и министра Новаковића захтевао одређене измене које би биле у складу са канонским прописима цркве. Свети архијерејски сабор је донео следећи закључак: "Сабор архијерејски водећи бригу по дужности да очува православље у чистоти пошто је упоредио каноне са означеним Законом о таксама, изјављује да је овај закон у тачкама којима се наређује да се за благослов архијерејски као и за свештене чинове који се добијају благодаћу светог Духа, плаћа, противан канонима свете православне цркве; па за то тражи, да се он поправи тако, како не би противречио свештеним канонима које смо обвезни невређено очувати. А тако исто сабор сматра да је учињена несаобразност што је овај закон издат без претходног споразума са Архијерејским Сабором."³⁵

34 Епископ Мојсеј 1895, 5-7.

35 Исто 12-13.

Влада и министар Новаковић су пристали на ово, али је споразуму био противан митрополит Михаило - "из узрока њему самом познатих" - како наводи епископ Мојсеј. "Митрополит користи писмени закључак сабора - пише даље епископ Мојсеј - у тој цели да не само врати расправу спорног питања на пут којим ју је он отпочео, но да је учини предметом оштрог и отвореног сукоба са државном влашћу, т.ј. да јој правилно, интересима цркве и њених органа одговарајуће решење онемогући".³⁶ Да је епископ Мојсеј био у праву, може се видети из писма које је митрополит Михаило упутио министру Новаковићу којим га обавештава да архијереји не прихватају Закон о таксама. Митрополит Михаило у писму, између осталог каже: "По што је Сабор архијерејски држао своје седнице, ми смо му поднели преписку, коју смо имали са Вама, и он је у седници својој од 22. септембра донео своје саборно закључење које спроводимо у прилогу СН.р. 14 из кога ће Правитељство увидети да сви отачаствени архијереји не могу примити и у својим богохраним им епархијама им извршити Закон о таксама у садањој његовој редакцији и да налазе да је учињена несаобразност што је овај закон без претходног споразума са Архијерејским сабором издат"³⁷

Такво питање било је упућено и епископу нишком Виктору Чолаковићу истовремено када и свим архијерејима. На овакво питање министра Новаковића, епископ Виктор је кратко одговорио: "Да није решено, да се закон не прими и не извршује". Тимочки епископ Мојсеј је изјавио: "Да се закон врши овај док се не измене неке тачке које су предложене влади на измену. По томе следује то, да би се закон вршио и даље, а није решавано и решено, да се не може примити и извршавати". На исто питање, ужички епископ Викентије одговорио је: "Да није решено нити је и говора о томе било да се закон не прими, него је шта више говорено: да се закон мора вршити, докле као закон постоји". Шабачки епископ Јероним је изјавио: "Закључком саборским и вођеном дебатом у сабору ишло се на то да влада земаљска у оним тачкама Закон о таксама измени које су противне канонима црквеним, а не и на то да је после дебате и престао тај закон важити за сабор". Поводом свега овога, министар Стојан Новаковић је предложио кнезу Милану доношење посебног указа којим би се митрополит Михаило разрешио дужности архиепископа београдског и митрополита српског. У предлогу министар каже: "Једино уверење да је држави највећа снага у поштовању закона, а да нарочито на врху црквене управе не може опстати човек који отворено нарушава закон, присвајајући себи власт законом другим властима одређену; који у име својих другова службено влади саопштава оно што они нису закључили, и који одриче покорност законима, могло је принудити владу Вашег Височанства, да се реши да замоли Ваше Височанство да бисте изволели потписати указ, којим се Његово Високопреосвештенство господин митрополит Михаило разрешава од администрације архиепископије београдске и митрополије српске"³⁸

Кнез Милан је тим поводом потписао два указа; првим је разрешен митрополит Михаило, а другим је на његово место постављен тимочки епископ Мојсеј, али само за вршиоца дужности митрополита Србије (администратора).

V

Владика Виктор је пружањем подршке митрополиту Михаилу наставио доследну црквену политику везаности за овог митрополита још из времена турске окупације Нишке епархије. Нова ситуација за њега била је само у томе што се нашао у

36 Исто 14.

37 Исто 15-16.

38 Исто 17-18.

вртлогу политичких борби и страначких утицаја који му нису били потпуно јасни. Велико искуство и доследност коју је исказао сврставају га у ред високо цењених српских јерарха.

Супротан став изнео је Слободан Јовановић: "Нишки епископ Виктор био је једва писмени егзархијски владика, кога смо 1878. затекли у Нишу, и коме у ствари није било ни до митрополита Михаила ни до канона."³⁹ Да је био посвећен православној вери и привржен српској држави и цркви, види се по његовим поступцима после смењивања са трона Нишке епархије. Он више није могао да се врати у Ниш, пошто му је од стране Владе за боравак одређен манастир Петковица у Шабачкој епархији. Касније је прешао у Београд, где је остатак живота провео у кући Косте С. Павловића.⁴⁰ Иако је од Министарства просвете и црквених послова био смењен, владика Виктор је управо овом Министарству оставио легат у вредности од 8000 дуката, намењен манастиру Хиландару, чиме је постао један од највећих ктитора овог манастира.⁴¹

Пошто је црква остала без митрополита и епископа 20. марта 1883. године сазван је тзв. "Неканонични сабор" јер су већину чинили световњаци. Ниједан епископ није учествовао у његовом раду. За новог митрополита Кнежевине Србије изабран је Теодосије Мраовић. Он, међутим, није био посвећен, а без тога је избор био неканоничан. Према прописима Српске православне цркве у Краљевини Србији, посвећење је могао да изврши само неко од епископа, али ниједан то није хтео. Помоћ је пружила бечка влада преко митрополита карловачког Германа Анђелића. Посвећење је извршено у Сремским Карловцима. Тако је поред неканонског избора митрополита и посвећење извршено без овлашћења независне Српске православне цркве и ван граница Краљевине Србије. Епископ Мојсеј наводи да је аустријска влада допустила учешће Карловачке митрополије само да би српску владу извукла из неприлика.⁴²

На предлог министра просвете и црквених послова, краљ Милан је донео указ којим су разрешени сви епископи, чиме је и промењена целокупна јерархије у Краљевини Србији. Уместо нишког епископа Виктора, изабран је архимандрит Нестор. За шабачког је постављен владика Самуило, док је ужички постао владика Корнелије.⁴³

VI

Догађаји који су потресали Србију у политичком и црквеном смислу имали су значајне последице по Нишку епархију. На епархијском трону још увек је 1882. године био владика Виктор, али у очекивању његове смене са ове дужности, извршене су одређене измене у кадровском и организационом смислу. Измена је извршена у оквиру Епархијске конзисторије јер је на месту писара, уместо свештеника Димитрија Алексића постављен свештеник Ранко М. Лукић. До измене у Епархијској конзисторији је свакако дошло због тога што је свештеник Димитрије Алексић постављен за намесника новооснованог Власотиначког намесништва у оквиру Нишког протопрезвитерата, а свештеник

39 Јовановић 1926, 103.

40 Коста С. Павловић, пореклом из Крагујевца био је први управник града Ниша, а касније и први окружни начелник после ослобођења од Турака. Припадао је Либералној странци и био познат као велики приврженик Јована Ристића. Као либерал је и пензионисан 1881. године, да би повратком Јована Ристића на власт 1887. године поново био постављен за начелника Нишког округа. Касније је живео у Београду у Господар Јевремовој улици, где је последње дане живота провео и владика Виктор (Павловић 2005, 246-250).

41 Весник српске цркве, орган српског православног свештеничког удружења, април-мај 1930, Београд 1930, 272.

42 Епископ Мојсеј 1895, 80.

43 Слијепчевић 1991, 407.

Ранко М. Лукић је постао нови писар Епархијске конзисторије. У оквиру Нишког протопрезвитерата је осим Лесковачког, основано и Власотиначко намесништво.⁴⁴

Значајније промене у Нишкој епархији извршене су следеће, 1883. године. У организационом смислу извршена је још једна измена, тако што је у оквиру Топличког протопрезвитерата уведено Куршумлијско намесништво, па их је у оквиру Нишког протопрезвитерата сада било три (Лесковачко, Власотиначко и Куршумлијско).⁴⁵

Најзначајнија промена у Нишкој епархији свакако је она с краја 1883. године када је на место смењеног владике Виктора био постављен владика Нестор Јовановић. То је била директна последица протеривања митрополита Михаила из Србије и постављања нове црквене јерархије са митрополитом Теодосијем Мраовићем на челу. Оно што је за Нишку епархију тада било најважније односило се на чињеницу да доласком новог епископа, Епархија није претрпела никакву измену у организационом смислу на нижем нивоу. Остала су четири протопрезвитерства и три намесништва.⁴⁶

Владика Нестор је умро убрзо након постављења, марта 1884. године, а за новог нишког епископа изабран је Димитрије. За време његовог епископства укинута је Куршумлијско намесништво у оквиру Топличког протопрезвитерата. Осим ове, ниједна измена није учињена у кадровском, нити организационом смислу у Нишкој епархији током 1885. године.⁴⁷

До краткотрајних измена у структури Нишке епархије дошло је 1887. године када су део Епархије постали Зајечарско, Књажевачко и Алексиначко протопрезвитерство.⁴⁸ То је била последица укидања Неготинске епархије, чије су административне јединице присаједињене Нишкој епархији. Поред Неготинске, тада је укинута и Шабачка епархија и присаједињена Београдској митрополији.

Повратком митрополита Михаила у Србију 1889. године, обновљене су Жичка и Тимочка епархија. Архимандрит Сава Бараћ - Дечанац изабран је за епископа Жичког, а Мелентије за епископа Тимочког. Зајечарско, Књажевачко и Алексиначко протопрезвитерство поново су враћени под надлежност Тимочке епархије. Митрополит Михаило је провео ван вршења црквене дужности седам година (1881-1889). У земљу се вратио после абдикације краља Милана (1889) који је своју краљевску власт, пошто је престолонаследник Александар био још малолетан, пренео на намесништво у саставу: Јован Ристић, генерал Коста Протић и генерал Јован Белимарковић. Намесништво је 1889. године именovalo нову Владу са генералом Савом Грујићем на челу која је водила политику смиривања у земљи и у цркви због чега је кренула са преговорима у два правца: са митрополитом Теодосијем Мраовићем и његовим владикама да одступе, а са митрополитом Михаилом и владиком Јеронимом да се врате на своја места. Дотадашња јерархија - митрополит Теодосије и владике Никанор и Димитрије добровољно су одступили са својих епископских катедри и тражили да стара јерархија што пре дође на своје место.⁴⁹

Митрополит Михаило је за новог владикау нишког поставио Јеронима.

Оно што је била значајна измена за целу Српску православну цркву, па и Нишку епархију је укидање измена и допуна Закона о црквеним властима од 31. децембра 1882. године. Нови Закон о црквеним властима, рађен под надзором митрополита Михаила, донет је 27. априла 1890. године.

44 Шематизам Краљевине Србије за 1882. годину, Београд 1882.

45 Исто

46 Шематизам Краљевине Србије за 1884. годину, Београд 1884.

47 Шематизам Краљевине Србије за 1885. годину, Београд 1885.

48 Шематизам Краљевине Србије за 1887. годину, Београд 1887.

49 Живановић 1923-1924, 30.

Овај Закон о црквеним властима са каснијим изменама и допунама остао је на снази у Краљевини Србији све до краја Првог светског рата.

VII

Владика Јероним је остао на трону Нишке епархије до своје смрти - 1894. године. Наследио га је владика Инокентије Павловић који је у Нишу остао до 1898. године. Његов наследник, владика Никанор Ружичић оставио је дубок траг у организационој структури и црквеном животу Нишке епархије.⁵⁰ То се најбоље може видети из података посебног црквеног календара са шематизмом који је штампао у Нишу, годину дана након постављења за владика (1899). Сви до сада коришћени шематизми у којима је била наведена организациона структура Нишке епархије били су државни, јер је у Кнежевини и Краљевини Србији Српска православна црква имала статус државне цркве. Први шематизам који је самостално издала Нишка епархија био је из 1899. године и представљао је први најпотпунији и најкомплетнији црквени календар, израђен под духовним патронатом владике Никанора. Приликом његовог штампања напоменуто је да се ради о првом црквеном календару Нишке епархије са шематизмом после ослобођења од Турака.⁵¹ У њему се могу наћи комплетни подаци о устројству окружних протопрезвитерата, намесништва и парохија. Оно што се може уочити из овог црквеног календара је да је организација Нишке епархије у потпуности следила административну организацију округа и срезова по Закону од 1890. године.

У Нишу је било седиште Нишког окружног протопрезвитерата у оквиру кога је постојало и намесништво среза Нишког. Град Ниш је имао посебну парохијску организацију, док су околна села била парохијски организована у оквиру Намесништва среза Нишког. Простор града био је подељен на осам парохија. И по овом шематизму, окружни протопрезвитер у Нишу био је протојереј Прокопије Поповић који је на овој функцији од 1880. године, по чему се може видети одређена сталност у кадровском погледу ове битне црквене, територијално-административне јединице Нишке епархије. Осим што је био на челу протопрезвитерата, Прокопије Поповић је уједно обављао и дужност пароха Прве нишке парохије која је била при Великом саборном храму Свете Тројице у Нишу.⁵²

Врањски окружни протопрезвитерат је био састављен од четири намесништва: Лесковачког, Јабланичког, Масуричког и Пољаничког. Свако од ових намесништва имало је сопствену организацију парохија. На челу Врањског окружног протопрезвитерата био је протојереј Димитрије Павловић, пореклом из Крагујевца. Он је уједно обављао и дужност парохијског свештеника Друге врањске парохије која је била везана за цркву Свете Тројице у Врању и шапраначке цркве Преподобне Параскеве.⁵³

У организационом смислу, Нишка епархија је претрпела одређене измене тако што је Намесништво среза Лесковачког пребачено из Нишког у Врањски окружни

50 Епископ Никанор је рођен 1843. године у Свилеуви, полугимназију је завршио у Шапцу, Богословију у Београду, а Духовну академију у Кијеву. Замонашио се у манастиру Букову, а за епископа жичког је изабран 1886. године. Када је митрополит Теодосије одступио са својом јерархијом и епископ Никанор је умировљен 1889. године. За време митрополита београдског Инокентија изабран је за епископа нишког 1898. године. Био је државни саветник, члан Српске академије наука и члан Научног друштва у Новом Саду. Бавио се научним радом из области историје српске цркве и канонског права. Умро је 1916. године (Сава, епископ шумадијски 1996, 357).

51 Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899, 85.

52 Исто 44-45.

53 Исто 85.

протопрезвитерат. Тако је по овом календару, Намесништво среза Лесковачког округа Врањског имало у свом саставу укупно 24 парохије. Варош Лесковац била је подељена на шест парохија и све су биле везане за две парохијске цркве у граду и то храма Рођења Пресвете Богородице и храма Светог Пророка Илије. Према црквеном календару из 1899. године, Пиротски окружни протопрезвитерат је обухватао територију Пиротског округа. На челу протопрезвитерата био је протојереј Димитрије Цветковић, постављен још 1879. године. Парохијска црква налазила се при храму Христовог Рођења у Пироту. Пиротски окружни протопрезвитерат имао је у свом саставу само једно намесништво и то у срезу Власотиначком. Намесништво среза Власотиначког округа Пиротског се у почетку налазило у оквиру Нишког протопрезвитерата, али је касније пребачено у Пиротски, пошто је Власотиначки срез по коначној територијалној организацији из Нишког пребачен у Пиротски округ. Дужност намесника у Власотинцу обављао је свештеник Онуфрије Поповић, рођен у Власотинцу 1858. године.⁵⁴

Топлички окружни протопрезвитерат обухватао је Топлички округ и на његовом челу је био протојереј Павле Јовановић. За овај окружни протопрезвитерат постоје писани подаци да је као део некадашње Топличке епископије датирао из најстаријег хришћанског периода. Црква Св. Прокопија са својом хиљадугодишњом историјом дуго је била и главно седиште органа црквених власти. Нажалост, ближи подаци о организацији и структури СПЦ као и личностима из старијих времена потпуно су уништени. Према писаним изворима, један од првих познатих протојереја у Прокупљу био је Горча Тонић, пореклом из Лесковца. Он је дошао у Прокупље да би као прота помогао и надгледао рад тамошње школе која се налазила у дворишту цркве Св. Прокопија.⁵⁵

Организација Српске православне цркве тога времена у Топлици имала је доста специфичан карактер, пошто је један окружни протопрезвитерат обухватао 32 парохије на огромном простору Топличког округа. Специфичност је и у томе што овај окружни протопрезвитерат на тако широком подручју дуго није имао ниједно намесништво. Покушавано је са образовањем Куршумлијског намесништва, али се и од тога одустало. Један од главних разлога оваквој организацији Српске православне цркве Топличког округа лежи у чињеници да су на овом простору до 1878. године већином живели Албанци. Они овде нису били староседеоци, већ су се доселили и заузели ове просторе након две сеобе Срба под пећким патријарсима Арсенијем Чарнојевићем (1690) и Арсенијем Јовановићем (1739). Било би можда и пожељно додатно изучавање негативног утицаја ових сеоба, не само на организацију Српске православне цркве, већ на целокупан топлички простор. Узимајући у обзир сачувана историјска сазнања има довољно основа за размишљање да је стратешко-политичка процена тадашњих српских патријарха (Чарнојевића и Јовановића) била лоша. Безусловно приклањање Аустрији које је довело до каснијих сеоба народа допринело је катастрофалној ситуацији, посебно на простору Топлице, коју су заузели Албанци без обзира што ту никада нису живели. Српском војничком победом над Турцима 1878. године, већина албанског становништва је самоиницијативно напустила ове крајеве јер су били свесни да су запосели етничке српске територије. Други разлог њиховог масовног одласка према Косову и Метохији (које је било у саставу тадашње Турске) био је тај што се ово исламизирано становништво листом борило против српске војске као турски башибозук (нерегуларне јединице). Због такве ситуације, велики простор Топличког округа остао је скоро без Срба. Српска влада и краљ Милан су касније овај простор насељавали становницима из осталих српских крајева (Стара Србија и Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина).

⁵⁴ Исто 122-125.

⁵⁵ Танасијевић 1961, 47.

VIII

Целокупно стање Нишке епархије после свих промена, најбоље се може сагледати из извештаја владике Никанора за 1898. годину. У њему се посебно наводи да се без обзира на просторну величину Нишке епархије, свештенство у интелектуалном погледу знатно разликовало од других епархија СПЦ. Тако је, према подацима овог архијереја, од укупног броја свештеника Нишке епархије (314), Богословију завршило само њих 114, док су 200 били потпуно нешколовани, многи и тотално неписмени. Поводом тога, владика Никанор наводи "да не умеју чак ни штампана слова да читају и да једва умеју наопако своје име и презиме да напишу". На истом месту додаје "да богослужбене књиге такође не умеју да читају, на литургијама уместо Нишког епископа помињу Руски синод, а уместо српског краља руске царева који су одавно умрли".⁵⁶

Ово се може тумачити чињеницом да су ови свештеници као потпуно неписмени, напамет научили одређене текстове из књига које су тада највише добијане из Русије. Владика Никанор уједно напомиње и да ови свештеници о администрацији такође нису имали никаквог знања. Објашњавајући ову појаву, каже: "Протоколе и црквену преписку воде им деца и општинске ћате услед чега им се с дана у дан све више гомилају кривице због нетачног вођења протокола - онда број кажњених свештеника не само да није велики, но је, шта више врло мали."⁵⁷

Сређивање црквених прилика у Нишкој епархији трајало је све до 1898. године када је Никанор преузео дужност епархијског архијереја. Тада је први пут после ослобођења од Турака, Епархија у потпуности добила прави црквени изглед. Ово превасходно због тога што је владика Никанор енергичним мерама успео да заведе прецизно, свеукупно и потпуно вођење црквених протокола. Довео је у ред и изглед тадашњег свештеника. До тада је било нормално да свештеници носе гуње и опанке, што је он забранио и увео обавезно ношење мантије. Установио је и обавезу да му проте и намесници шаљу редовне месечне извештаје, како о стању цркава и кретању свештенства, тако и стању своје пастве у религиозном и моралном погледу. Свештеничке дужности су добиле приоритет у односу на остале, а нарочито на политичке. Никанор је дао прилику младим и школованим свештеницима, регулисао је многе парохије, за проте и намеснике постављао је људе који су били стручни, одани цркви и династији Обреновић.⁵⁸

Крајем 19. века разлике у црквеном погледу између нових крајева и доратне Србије скоро да више и нису постојале. У реализацији појединих питања у домену црквене организације, управе и функционисања имале су утицаја одређене друштвене, економске и политичке карактеристике нових крајева. Такве специфичности јесу постојале, али ови крајеви у целини више нису изузимани из процеса кроз које је Српска православна црква пролазила.

Извори

Весник српске цркве, орган српског православног свештеничког удружења, април-мај 1930, Београд.

Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899.

Зборник закона и уредаба у Кнежевини Србији, бр. 36, Београд 1881.

⁵⁶ Глас, црквени календар са шематизмом Нишке епархије за 1900, Ниш 1899, 75.

⁵⁷ Исто 136.

⁵⁸ Исто 141.

Шематизам Кнежевине Србије за 1878. годину, Београд 1878.
Шематизам Кнежевине Србије за 1879. годину, Београд 1879.
Шематизам Кнежевине Србије за 1880. годину, Београд 1880.
Шематизам Кнежевине Србије за 1881. годину, Београд 1881.
Шематизам Краљевине Србије за 1882. годину, Београд 1882.
Шематизам Краљевине Србије за 1884. годину, Београд 1884.
Шематизам Краљевине Србије за 1885. годину, Београд 1885.
Шематизам Краљевине Србије за 1887. годину, Београд 1887.

Архивска грађа

Архив Србије, МПс, ф. 8, р. 140/1879.
Архив Србије, Поклони и откупи, кутија 64
Историјски архив Ниш, Поклон збирка проте Петра Гагулића, Вариа 572/1.
Летопис цркве Великокрчимирске, храма Св. Вазнесења Господњег.
Летопис цркве Горњобарбешке, храма Св. Великомученика Георгија.
Летопис цркве Јагличке, храма Св. пророка Илије.

Штампа

Српске новине бр. 36 од 16. фебруара 1879. године.
Српске новине бр. 272 од 5. децембра 1880. године.

Литература

Гагулић Петар (1969), Метох манастира Св. Јована Рилског у Нишу, Ниш.
Епископ Мојсеј (1895), Црквено питање у Србији, Београд.
Живановић Живан (1923 – 1924), Политичка историја Србије у другој половини 19. века, књига II, Београд: Геца Кон.
Јовановић Слободан (1926), Влада Милана Обреновића, књига II, Београд: Геца Кон.
Мидић Далибор (Ћакон), (2019), Историја православне Епархије нишке, Ниш: Православна епархија нишка.
Перић Димшо (1997), Црквено право, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
Павловић Ст. Добросав – Бојко (2005), Коста Ст. Павловић, први начелник Ниша ослобођеног од Турака, Ниш: Зборник народног музеја у Нишу, бр. 13-14.
Стојичић Слободанка (1975), Нови крајеви Србије 1878 – 1883: државноправно и политичко изједначење новоослобођених крајева са доратном Кнежевином Србијом, Лесковац: Народни музеј.
Сава, епископ шумадијски (1996): Српски јерарси, Крагујевац: Епархија шумадијска.
Слијепчевић Ђоко (1991), Историја Српске православне цркве, књига II, Београд: БИГЗ.
Танасијевић С. Тихомир (1961), Историјске знаменитости и прошлост града Прокупља (са Летописом цркве прокупачке, Прокупље.

Vladimir Vučković
Željko Jović

**COMPLETE ECCLESIASTICAL ASSIMILATION OF THE NEW REGIONS WITH
THE PRINCIPALITY OF SERBIA AFTER CONGRESS OF BERLIN IN 1878.**

This paper shows the analysis of the final assimilation of the new regions with the Principality of Serbia in an ecclesiastical way after the liberation from the Turks and the Congress of Berlin in 1878. The process of temporary assimilation began immediately after the Serbian army entered the new regions, at the beginning of 1878, but it could not be completed due to the unresolved military and foreign policy situation in the Balkans. Only after the borders of the Principality of Serbia in the south and east were defined, could the final ecclesiastical assimilation be approached. Across the entire new region, only one eparchy was established, the eparchy of Niš. In an organizational and structural manner, the eparchy shared the fate of the Belgrade metropolis, to which the other SOC eparchies in the Principality of Serbia also belonged.